

ביבליוגרפיה נבחרת

1. בר, ג', ערביי המזה"ת, הקיבוץ המאוחד, מהדורת תשל"ג.
2. לצרוס-יפה, חוה (עורכת), פרקים בתולדות הער- בית והאסלאם, "רשפים", תשל"א.
3. שמעוני, י', מדינות ערב, "עם עובד", מהדורת 1977.
4. שמיר, ש', תולדות הערבים במזה"ת בעת החד- שה, "רשפים", תשל"ב.
5. סאקר, ה', עלייתו של המזה"ת 1914-24 (אנ- גלית, N.Y., 1964).
6. שאו, א', "עלייתה של הערבית בסוריה", קובץ מאמרים כמכוא לתולדות המזה"ת — באנגלית — אוניברסיטת ת"א, תשכ"ה—תשכ"ו.
7. שמעוני, י', לוי, א', לקסיקון פולימי של המזה"ת כמאה ה-20, מהדורת "דבר", 1974.
8. האנציקלופדיה העברית — ערכים: מזרח תיכון, סוריה, ערבים, ערבית.
9. "האמנה הפלשתינאית" ו"חוקת ה'בעת'" (מתוך קבצי מקורות).

עמיהוד ישראלי

מספר אפיונים במערכת החינוך הערבית הכפרית בגליל

אבולוציה כמותית ואיכותית

ההירארכיה הלימודית עומדים, כידוע, המוס- דות העל תיכוניים למיניהם, ובכללם בתי חמד- רש למו"ג והאוניברסיטאות. שיעור הלומדים במוסדות אלה הוכפל תוך עשור אחד בלבד: אם בשנת 1961 למדו רק 2.6% מגילאי 14+ של אוכלוסיית המיעוטים במוסדות אלה — הרי שלפי מפקד 1972 הגיע כבר חלקם ל-5.1% מכלל האוכלוסייה הבוגרת (לעומת 15.5% מהאוכלו- סיה הבוגרת של המגזר היהודי)³. שיעורי ה- אוכלוסייה הלומדת בקרב ערביי ישראל הם גבו- הים מאוד וללא כל השוואה לשיעורים המקבי- לים במדינות ערב. לפי נתוני למ"ס, למדו בכל מערכות החינוך 158,492 ערבים מתוך אוכלוסייה כוללת, שנקבעה לתחילת שנת 1976 ב-533,800 נפש. הווה אומר: 29.7% מכלל ערביי ישראל ומיעוטיה האחרים חבשו ספסלי הלימודים⁴ ב- דרגותיה השונות של מערכת החינוך וההשכלה.

לית מאן דפליג, שבמערכת החינוך וההשכלה של מגזר המיעוטים בישראל חלה התקדמות של ממש, הן מבחינה איכותית והן מבחינה כמותית. דינו אם ניטול כמה מתוצאות המפקדים הרש- מיים, שנערכו במדינה בשנת 1961 ובשנת 1972, ונשווה אותם אהדדי. יוברר, לנו, למשל, שאחוז יודעי קרוא וכתוב (מגילאי 14+) מאוכלוסיית המיעוטים שבישראל עלה מ-48.3 (לפי מפקד 1961) ל-63.5 (לפי מפקד 1972)¹. אינדיקטור נוסף לבחינת רמת ההשכלה מבחינה פורמאלית הוא עליית מספר שנות הלימוד במגזר המיעו- טים: אחוז הלומדים יותר מ-9 שנות לימוד עלה באוכלוסייה זו מ-9.1 מכלל הלומדים (ב-1961) ל-16.3 (בשנת 1972) ולא זו בלבד, אלא שבשנת 1976 נאמד כבר אחוז זה ב-27.6% (!)². בפסגת

1. עיין שפ"ל 1977, לוח כ"ב/3, עמ' 595.

2. השווה שפ"ל 1972, לוח כ"ב/1, עמ' 575, עם

שפ"ל 1977, לוח כ"ב/1, עמ' 593.

3. שפ"ל 1977, לוח כ"ב/2, עמ' 594.

4. לפי שפ"ל 1977, לוח כ"ב/11, עמ' 602.

ובין מוסלמים?

3. מהו מעמדן של העדות הנוצריות בלבנון

ובארצות ערביות אחרות?

4. מהו יסוד שאיפתם של הסורים להגביר

את נוכחותם בלבנון?

הכיתה מתחלקת לקבוצות כאשר כל קבוצה מנסה להתמודד עם בעיה אחת. לפני התלמידים מקורות כדוגמת אלה, שניתנו בראשית המאמר; סקירות היסטוריות, ושאלות מנחות. קבוצה ראשונה מגלה עדה דתית כמיעוט בעולם מוסלמי, בעיות התייחסות לתרבות ערבית (תפילתם של המארונים — ערבית). קבוצה שנייה מטפלת במשטר המיוחד בלבנון כמבוסס על יחסיות עדתית, על התייחסות שונה של כל מרכיב באומה הלבנונית ל"מדינה-טריטוריה". קבוצה שלישית דנה במעמד הנוצרים (בוטרוס ר'אלי נאלץ לוותר על תפקידו במצרים ולמלא תפקיד שני במעלה עקב היותו קופטי). בסובי לנות הדתית של האיסלאם (מיעוט של רדיפות על רקע דתי לעומת רדיפות על רקע פוליטי) ובתרומתן של העדות הנוצריות לתחיה הערבית. הקבוצה הרביעית עוסקת בלאומיות הערבית בהתפתחותה בסוריה לקראת כינון המנדאט הצרפתי ובהיבט העימות עם חלום "סוריה הגדולה" — עם התפתחות תודעה של הזדהות עם מדינה. כל קבוצה מביאה את מסקנותיה לדיון בכיתה, וכך מתקבלת תמונה כללית ומסכמת של ראשית הלאומיות הערבית כמודל של הזדהות עדה דתית, מעמד האיסלאם, תרומת העדות הנוצריות לתחיה הערבית, ערביות ואיסלאם, אחדות ערבית ומדינה-טריטוריה.

אין לומר, שלאחר עיבוד יחידה כזו הגענו לפתרון הבעייתיות. הכוונה היא לומר, כי לאור יחידה זו הגיעו התלמידים למגע עם עולם קרוב מאוד פיסית, שבכל זאת אינו מוכר להם והוא רחוק מתודעתם. יש, כמובן, עוד מקום לדברים נוספים, ובתוכם — לקריאה עצמית, עד שיובנו כל המרכיבים בעולם המושגים של שכנינו. הכי רח מעמיקה ורצינית של עולם הערכים של שכנינו לא תפתור את הסכסוכים באיזורנו; אך אין ספק, שיש בה משום תרומה ליתר הבנה וגם תקווה להשכנת יחסי שלום.

עם רעיונות אירופים — תחיה ערבית ותפיסה רחבה של האיסלאם כתרבות איפשרה לעדות הערביות הנוצריות להשתלב במרחב הרעיוני המזרח תיכוני ולהוות בו גורם ויסוד מוביל.

מרד השריף חוסיין ב-1916 היא פעילות פוליטית אקטיבית עם גיוון של שחרור לאומי בנוסח האירופי, כאשר היעד המוצהר הוא התחייבות גבולות של איזו מדינה ערבית ערטילאית, ללא הגדרת משטר או דמות מדינה עתידה זו, או ברית מדינות לא מוגדרת, (ראה ראשית המאמר), שישרתו את האינטרס של המשפחה ההאשמית. נאמנות למדינה-טריטוריה ורעיון ה"אחדות הכלל הערבית" יוצרים אפוא ניגוד וחיי פושי דרך לגשר על פניהם (ראה המקורות בראשית המאמר): מאמצים את שניהם, תוך ציפייה להזדמנות, שתאפשר הגשמתן של אחדות דויות כאלה.

בדברים אלה נאמר אך מעט על הבעייתיות של הנושא; וקיימים תת נושאים שונים בתחום הנדון, כמו: לאומיות ערבית וציונות, ארגוני הטרור — ואלה מחייבים דיונים מיוחדים. להלן עוד אציע דרכים להוראת הנושא.

דרכי הוראה

הבעיה בהוראת הלאומיות הערבית ותולדות מדינות ערב היא — כיצד "לשבור מוסכמות" אצל תלמידים האמונים על מודלים נוסח מערב אירופה, וכיצד לבנות מודלים חדשים התואמים את המציאות המזרח תיכונית. ניתן לעשות זאת בדרך ה"גילוי": התלמידים יגלו ויבנו בעצמם את המודל. להלן דוגמא ליחידה לימודית כזו. אפשר לבחור ממגוון המאורעות האקטואליים באיזורנו מאורע, העשוי להאיר את הנקודות, שהוזכרו בחלקו הראשון של המאמר — כמו, למשל: "המארונים בלבנון נתונים לטווח תותחים סוריים". הכותרת כשלעצמה כבר תעורר מספר בעיות, שאתן מנסים המורה והכיתה להתמודד; ובצורה מבוקרת ממקדים מספר בעיות (כאשר ברורה לי מטרת היחידה — במקרה זה מודל הלאומיות הערבית):

1. מי הם המארונים, האם הם ערבים?
2. מדוע מפרידים התותחים בין מארונים

זה, והן היוו 23.2% מסך הכול של המועסקים — גברים ונשים גם יחד — באותו ענף. חלקו של הענף בחתך התעסוקה הכללי למיעוטים הגיע ל-14.6% בשנת 1971, והוא עלה ל-15.5% ב-שנת 1973 ול-16.1% בשנת 1976.⁶ בבקעת בית-כרם בלט בייחודו הכפר רמה: 23.9% מ-כלל מועסקיו — גברים ונשים — עבדו בתחומי ההוראה והסיעוד (185 עובדים).⁷ היה זה הענף הראשון במעלה מבחינה כמותית בהתפלגות ה-כלל תעסוקתית של כפר זה, והיה זה ערך גבוה פי שניים מהממוצע הארצי למיעוטים באותה שנה. לתופעה חריגה זו היו שורשים היסטוריים ומסורת ממושכת. לפיכך ראוי היה לבדוק את משקלם של עובדי ההוראה והסיעוד יחסית ל-עובדי פנים ולעובדי חוץ מכלל מועסקי הכפר. התוצאות שהתקבלו היו מרשימות: המועסקים בהוראה ובסיעוד הגיעו ל-32.7% מכלל המועסקים בכפר עצמו ול-27.5% מכלל עובדי החוץ. שמצאו פרנסתם מחוץ לרמה. גם בהתפלגות ה-כוללת של מספר המורים והמורות — על כל ששת כפרי בקעת בית-כרם — נטלה רמה את הבכורה: למעלה מ-60% מהמורים, שהתגוררו בכפרי הבקעה, שכנו ברמה.

כתוצאה מכך הפך מקצוע ההוראה לענף "יצוא", שתפס את המקום הראשון בסולם תע-סוקות החוץ של בני הכפר רמה: מתוך 185 מורים, שנמנו בשנת הסקר ושהתגוררו בכפר, עבדו 142 מחוצה לו. דהיינו — כ-76.8% מכלל מורי הכפר. גם מהכפר מגיד אל-כרם עבדו שליש מכלל מורי הכפר מחוצה לו (11 מ-33).

מספר האקדמאים מקרב ערביי ישראל — יח-סית לאוכלוסיית המיעוטים הכוללת — הוא גבוה יותר בהשוואה לממוצע המקביל בכל מדי-נות ערב (0.75%).⁸

סיכומם של נתונים אלה ואחרים מצביע ב-עליל, שתהליכי ההשכלה והחינוך בקרב מיעוטי ישראל התפתחו בקצב מואץ. ניתן לכנותם כ-תהליכים אבולוציוניים או מהפכניים, אלא ש-ניסוחים כעין אלה הם עניין לסמאנטיקה. על רקע זה ראוי לבחון באורח אנכי ממצאי סקר, ש-נערך ע"י הח"מ בשישה כפרי מיעוטים שבגליל המרכזי בתחילת שנות ה-70. ממצאים אלה עשויים לקרוע צוהר להבנת הבעייתיות של מע-רכת החינוך במגזר המיעוטים בישראל, אם כי אין כל יומרה לראות בהם נתונים מדגמיים המאפיינים את כל המערכת בכלל המגזר, העירו-ני והכפרי גם יחד.

המבדקים וממצאיהם

הכפרים שנבדקו ממוקמים בבקעת בית-כרם, דהיינו — בשוליו הצפוניים של כביש עכו-צפת; ואלה הם (ממערב למזרח): מגיד אל-כרם, בענה, דיר אל-אסד, נחף, סאג'ור ורמה. מקצוע ההוראה היה מרכיב חשוב מאוד בענף השירותים הציבוריים והקהילתיים בששת יישובי בקעת בית-כרם בפרט ובמגזר המיעוטים בכלל. הנתונים הארציים למגזר זה מובלעים, בדרך כלל, בענף השירותים הציבוריים והקהיל-תיים כדלקמן: בשנת 1971, למשל, סווגו 36.4% מכלל בנות המיעוטים המועסקות לענף

לוח 1: התפלגות המורים על ששת כפרי הבקעה (ינואר 1972)
(באחוזים)

בענה	אל-אסד	דיר	אל-כרם	מגיד	נחף	סאג'ור	רמה	אחוזים	סך-הכל
3.62	9.87	10.85	8.55	6.25	60.86	100	=	304	

המקור: סקר ספטמבר, 1972.

6. השווה יפ"ל 1972, לוח י"ב/10, עמ' 313; ו-

יפ"ל 1977, לוח י"ב/10, עמ' 313.

7. לפי סקרנו לספטמבר 1972.

8. השווה אלישע, מ', "רמתן הטכנולוגית של מדי-

נות ערב", סקירה חודשית, יולי 1978, עמ' 30.

ערבית בישראל הגיעו ל-50.7% (בשנת 1969) ול-42.7% (בשנת 1974)⁸. הבעיות, שנראו לנו כמכריעות בענף ההוראה בתחום כפרי המחקר, היו טכניות בעיקרן: נוכח הגידול המתמיד ב-אוכלוסיית התלמידים, פתיחת כיתות המשך, והגבלת מספר הכיתות במוסדות עד ל-24 ב-מספר — היה צורך בהקצאת שטחים למבנים נוספים, ובמיקום מוסדות חינוך מקצועיים ב-סמוך למוסדות העל יסודיים לשם שילוב מתק-נים וייעול השימוש בהם, וכן גם בזויות ובהפ-ניית מסיימי החינוך היסודי, לפחות $\frac{1}{3}$ ממסיימים אלה, לעבר החינוך המקצועי. עניין זה הפך זה מכבר לבעיה מרכזית במגזר המיעוטים נוכח מיעוט מגוון האפשרויות הפתוחות לפני מסיימי החינוך התיכוני והעל תיכוני.

המשתנה העיקרי בשיקולי התחזית הוא ה-גודל הצפוי של אוכלוסיית התלמידים. בתכנון התפתחות המוסדות העל יסודיים יש להביא ב-חשבון את המיקום; וכאן נודעת עדיפות לכפר רמה, המאכסן 2 בתי"ס על יסודיים, עיוני וחק-לאי⁹, עם 21 כיתות ו-728 תלמידים בשנת הסקר.

כבר בשנת 1961 נהנה הכפר רמה מעדיפות בולטת בחציון טווח הלימודים לגילאי +14. נתוניו החציוניים עמדו על 5.8 שנים לעומת 0.7 שנים בכפרים בענף ונחף, 0.8 שנים בכפר דיר אל-אסד ו-0.9 שנים בכפרים מג'ד אל-כרום וסאג'ור¹⁰. מסורת השכלתית זו של רמה נקבעה עוד בפרוס תקופת המנדאט ואפילו לפני כן¹¹. הממוצע הארצי של שנות לימוד לבני המיעוטים גדל והולך עם כניסתן של תלמידות למערכות הלימוד והקטנת ממדי הנשירה. תמו-רות אלה לאורך 15 שנים נראו כדלקמן:

אפילו מהכפר הדרוזי הקטן סאג'ור, שבו נפקדו בשעתו 18 מורים גברים ומורה אחת, עבדו 9 מהנפקדים בחוץ, דהיינו — מחצית מסגל ה-הוראה המקומי. לעומת זאת נזקקו כפרים כבענף (42.1%) ונחף (13.3%) לתגבור סגלי ההוראה הכפריים במורי חוץ.

תופעה אחרת, שנרשמה בסקרנו ושיש בה עניין — היא חילופי מורים באותו כפר, דהיינו: בעוד שחלק ממורי הכפר הועסק בחוץ, תוגבר סגל ההוראה המקומי במורי חוץ. למשל: בכפר מג'ד אל-כרום נמנו, כאמור, 33 מורים מקומיים — 11 מהם הורו בכפרים אחרים; ואילו 20 מורי חוץ, שהם 37.7% מכוח ההוראה המקומי, הר-ביצו תורה במג'ד אל-כרום. הייתה זו תופעה סימפטומאטית אפילו לכפר רמה, אותו "יצואן" מובהק של ענף ההוראה. סגל ההוראה המקומי תיגבר עצמו במספר מורי חוץ, אחד מהם מה-כפר הזעיר והשכן סאג'ור. מסתבר אפוא, שהייתה זו תופעה לא בלתי שכיחה בכפרי הגליל ה-מרכזי, בחינת "אין נביא בעירו". גידולו הכמו-תי של ענף ההוראה (מבחינת סגלי המורים) בלט בכל ששת כפרי בקעת בית-כרם בין השנים 1967-1972. במג'ד אל-כרום הגיעו ממדי הגידול הכמותי ל-106.3% באותן חמש שנים (!), ברמה הצביע הנתון על גידול בשיעור 88.8%. אין ספק, שגידול כמותי זה היה בעיקר פועל יוצא של גידול אוכלוסיית התלמידים, אך לא רק של משתנה זה בלבד. כבר בשנת 1972 הנחנו, כי התחזית לעתיד הקרוב תצביע על עודפי היצע לעומת ביקוש, ושהמקצוע ייהפך לבעייתי מבחי-נת מקומות התעסוקה הפנויים בשלהי שנות ה-70.

התחזיות

סקרנו מספטמבר 1972 העלה, כי בענף שי-רותי החינוך (מגן הילדים ועד לחטיבת הביניים) לא היה צפוי מחסור במורים ובגננות לשנים הבאות. עם זאת נקבע כבר אז, כי כמחצית מכלל עובדי ההוראה בששת כפרי הבקעה היו בלתי מוסמכים. מבחינה זו לא היה כל שוני בין מורי הכפרים שבבקעה לבין מורי כלל מגזר המיעוטים. מורים בלתי מוסמכים במערכת ה-

8. עיין בשפ"ל 1977, לוח כ"ב/15, עמ' 606.

9. זאת מתוך 47 מוסדות תיכוניים ו-2 בתי"ס חק-לאיים במגזר המיעוטים בשנת 1971/2. עיין שפ"ל 1972, לוח כ"ב/5, עמ' 578.

10. למ"ס — ספר היישובים, חלק 6, מפקד האוכלו-סין והדיור 1961, ירושלים, 1966.

11. שמיר, ש', "תמורות בהנהגה הכפרית של אר-ראמה" המזרח החדש, י"א תשכ"א, ע"ע 241-257.

לוח 2 : עליית רמת ההשכלה במגזר המיעוטים בשנים 1961—1976
(באחוזים)

מס' שנות לימוד :	0	4—1	8—5	12—9	15—13	16+
ב-1961	49.5	13.9	27.5	7.6	1.5	1.5
ב-1971	34.6	13.4	35.7	14.0	1.9	0.4
ב-1976	22.7	12.4	37.3	23.4	3.0	1.2

המקורות : שס"ל 1972, לוח כ"ב/1, עמ' 575 ; שס"ל 1977, לוח כ"ב/1, עמ' 593.

צע של 24 כיתות לבי"ס, הצביעה התחזית על תוספת של 4-5 מבנים חדשים בחינוך היסודי. בחינוך העל יסודי הייתה צפויה תוספת בת 20 כיתות בביה"ס התיכון העיוני ברמה, שתחזית תלמידיו נאמדה ב-620, וכן תוספת של 12 כיתות לביה"ס החקלאי ברמה לסך משוער של 360 תלמיד. ראוי לציין, כי הלומדים בשני המוסדות העל יסודיים ברמה באו לא רק מששת כפרי בקעת בית-כרם, אלא גם מכסרא, מכפר-סמיע ומכפרים אחרים בגליל-המרכזי.

משיקולים גיאוגרפיים וחינוכיים-מקצועיים מסתבר, כי שילוב מוסדות, מתקנים וכיתות יכול להיעשות בכפרים בענה ודיר אל-אסד, מקום שם פזורות היו בלאו הכי חלק מהכיתות היקיימות במבנים שונים שבתחומי הכפרים. שני הכפרים הללו היוו כבר בפרוס שנות ה-70 יחידה גיאוגרפית רצופה. בעייתו של הכפר הדרוזי הקטן סאג'ור לא נראתה לנו כחמורה, שכן לפי התחזית ל-1985 יהא צורך בתוספת שתי כיתות לימוד וכיתת גן אחת. לפיכך לא נראה לנו, שיהא

בשנת הלימודים 1969/70 הסתכמה מצבת מוסדות החינוך בששת כפרי בקעת בית-כרם כדלקמן: 8 גני ילדים עם 15 כיתות ו-500 תלמידי גן, 8 בתי"ס יסודיים עם 100 כיתות ו-3,153 תלמידים, 2 בתי"ס על-יסודיים בכפר רמה עם 21 כיתות ו-728 תלמידים. בסה"כ הייתה אוכלוסיית התלמידים (בלי גני ילדים) ב-אותה שנה 24.2% מאוכלוסייתה הכוללת של בקעת בית-כרם.

על בסיס נתונים אלה נערכה התחזית ל-שנת 1985. תוספת הכיתות לגני הילדים בשנת התחזית תהיה בשיעור 68% מעל הקיים בשנת המדד 1969/70. לפי הממוצע הנוכחי של שתי כיתות לגן ילדים, הצביעה התחזית על בניית 15-16 גני ילדים חדשים, כאשר במג'ד אל-כרום וברמה אמורים היו להיבנות 4 גנים חדשים בכל אחד מהכפרים. מבחינת הקצאת שטחים לרכיב שת מתקני הוראה ואבזוריה — חמורה יותר היא התוספת הצפויה של 110 כיתות לימוד ל-בתי"ס היסודיים בכפרי הבקעה. לפי תקן ממו-

לוח 3 : תחזית לגני ילדים ולבתי"ס יסודיים לשנת 1985

הכפר	מספר	כיתות	תחזית לגני ילדים	תוספת	מספר	כיתות	תחזית לבתי"ס יסודיים	מספר	כיתות	תוספת
בענה	3	6	193	4	2	29	1,000	17		
דיר אל-אסד	4	8	254	5	3	38	1,310	16		
מג'ד אלכרום	6	13	380	9	4	55	1,955	30		
נחף	4	8	248	5	3	36	1,280	19		
סאג'ור	1	2	67	1	1	10	360	2		
רמה	5	10	287	8	3	42	1,485	26		
בסה"כ	23	47	429	32	16	210	7,390	110		

המקור : ברקאי, ב', פקר מיתאר אזורי, גליל מרכזי, דו"ח 10 — חינוך, חיפה, 1971.

תית הטכנית, מבנים, כיתות ומתקני הוראה; הקצב האישי בהסמכת מורים, המשמשים כבר בתפקידי הוראה וחינוך במערכת; חילופי מורים באורח מקרי ובלתי מתוכנן בין כפרים שונים ותגבור סגלי הוראה מקומיים בעובדי חוץ; והצורך החינוכי בוויסות ובאכוונה מקצועיים למסיימי בתיה"ס היסודיים. בעיות אלה ואחרות תחרפנה במרוצת שנות ה-80, ועל כן יש ליתן את הדעת עליהן ברמה האזורית וברמה הלאומית הכוללת. וכל המקדים — הרי זה משובח.

צורך לשלב את המערכת בסאגור עם הכפר הגדול השכן לו — רמה.

סיכום

הצצה מהירה זו בבעיותיהם החינוכיות של ששת כפרי המיעוטים בבקעת בית-כרם העלתה מספר אפיונים במערכת הכוללת של מגזר המיעוטים בישראל: הגידול הניכר של אוכלוסיית התלמידים בדרגים השונים של המערכת החינוכית, נוכח הפיגור הבוטה בבניית מערכות התש-

המקורות למאמר

בשנים 1948—1972 (עבודת דוקטור), ירושלים, 1974.
למ"ס (לשכה מרכזית לסטאטיסטיקה) — ספר היישום, כ"ב, חלק 6, מפקד האוכלוסין והדיוור 1961; ירושלים, 1966.
שמיר, ש', "תמורות בהנהגה הכפרית של אר-ראמה", המורה החדש, י"א, תשכ"א.
שכ"ל (שנתונים סטאטיסטיים לישראל) לשנים 1972, 1977.

אלישע, מ', "רמתן הטכנולוגית של מדינות ערב", פקירה חודשית, יולי 1978.

בן-פורת, י', כוח העבודה הערבי בישראל, המכון ע"ש פאלק, ירושלים, תשכ"ו.

ישראל, ע', "המהפכה התעסוקתית במיגור המיעוטים בישראל", המורה החדש, כ"ו/3—4, תשל"ז.
ישראל, ע', התמורות במערכת הישעית ובשימושי הקרקע של יישובי המיעוטים בבקעת בית-כרם.

מוחמד עקל

עבירות נגד אדם אצל צעירים בכפר הערבי¹

הגדרת התופעה

קיימות הגדרות רבות למושג "עבריינות", ונצביע כאן על שלוש תפיסות עיקריות:
(א) התפיסה החוקית של העבריינות מתבססת על מערכת חוקים במדינה; ואדם, העובר על החוק, נכלל בקאטגוריה זו של עבריינים.

הגדרה זו אינה מתייחסת לדרכי הטיפול בעבריינים ולגורמים לביצוע העבירות, אלא היא מתארת דפוסי התנהגות אסורים ומותרים.

(ב) התפיסה החברתית של העבריינות עוסקת במצבים, שבהם מנוגדת ההתנהגות למערכת הערכים הדומיננטיים בחברה. בתפיסה כזו רב הקושי להגדרה ברורה, משום שבחברה אין מערכת ערכית נוקשה וברורה.

(ג) התפיסה הקלינית של העבריינות מנסה לעמוד על הסיבות והגורמים הפסיכולוגיים שמאחורי מעשיו של העבריין. אין תפיסה זו סו-

1. המאמר מבוסס על מחקר, שהמחבר ערך במסגרת לימודיו לקראת קבלת תואר ראשון בחינוך מיוחד באוניברסיטת בר-אילן בהדרכת ד"ר דרשיוולי.